

Simpozij OBDOBJA 42

Marko Ljubešić

**Integracijsko-korelacijski metodički pristup u nastavi susjednih književnosti
(hrvatske i slovenske)**

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

INTEGRACIJSKO-KORELACIJSKI METODIČKI PRISTUP U NASTAVI SUSJEDNIH KNJIŽEVNOSTI (HRVATSKE I SLOVENSKE)

Marko Ljubešić

Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pulj
mljubestic@unipu.hr

DOI:10.4312/Obdobja.42.409-416

V sodobni Evropi – Evropi brez meja ne glede na to, koliko truda je vložila v odpravo fizičnih (mejnih) ovir med sosednjimi državami, na izobraževalni ravni, predvsem njenem literarno-umetnostnem segmentu, »meje« še vedno obstajajo v togih učnih načrtih. Raziskava podaja pregled zastopanosti slovenske književnosti v učnem načrtu za predmet hrvaški jezik za osnovne in srednje šole v Republiki Hrvaški. Rezultati kažejo na potrebo po večji zastopanosti slovenske (kot sosednje) književnosti v hrvaškem šolskem sistemu (zlasti ob upoštevanju obmejnega prostora). Glavni razlog za to je vprašanje usposobljenosti učiteljev maternega jezika med visokošolskim izobraževanjem za obravnavanje tem s področja slovenske književnosti. Metodični modeli, namenjeni osnovnošolskim in srednješolskim učiteljem, so ena od možnosti za boljše vključevanje slovenske književnosti v pouk. Raziskava je primer metodičnega modela, ki slovensko književnosti vključuje z integracijsko-korelacijskega vidika. Takšni modeli naj bi učiteljem hrvaškega jezika omogočili lažji in celovitejši vpogled v možnosti implementacije sosednjih književnosti v pouk književnosti ter s tem ustvarili celovitejšo srednjeevropsko književno in umetniško podobo ter literarno kompetentnejše učence.

slovenska književnost, metodološki model, hrvaški šolski sistem

In contemporary Europe—that is, Europe without borders—no matter how much effort has been invested in removing the physical (border) barriers between neighboring countries, at the educational level, especially its literary and artistic segment, »borders« still exist in rigid teaching curricula. This research provides an overview of the representation of Slovenian literature in the curriculum for the subject Croatian language for elementary schools and high schools in Croatia. The findings indicate a need for greater representation of Slovenian (as a neighboring) literature in the Croatian school system (especially considering the border area). The main reason for this is the qualification of teachers of Croatian during their college education to deal with topics in Slovenian literature. Methodical models intended for primary and secondary school teachers are one of the possibilities for better inclusion of Slovenian literature in teaching. This research provides an example of a methodical model in which Slovenian literature is approached from an integration-correlation aspect, which allows students to access these works more easily. Such models should offer teachers of Croatian easier and more complete insight into opportunities to incorporate neighboring literature into teaching literature, thereby creating more complete central European literary and artistic coverage and more literarily competent students.

Slovenian literature, teaching approach, Croatian school system

1 Uvod

Suvremeni odgojno-obrazovni sustav pretpostavlja pripremu učenika za aktivno sudjelovanje u društvu (kroz tzv. školu za život). Nerijetko se pritom (pre)velik naglasak stavlja na područje STEM (science, technology, engineering, mathematics) kao jedno od najvažnijih područja našega društva, zapostavljajući pritom komunikacijsku, a još više književnu komponentu. Iako svjesni činjenice da mladež danas svoje interese ionako usmjerava k suvremenoj tehnologiji, sve je manje sadržaja na svim razinama (osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i visokoškolskoj) koji otvaraju vrata humanističkom području, posebno književnosti. Nastavni kurikulum iz hrvatskoga (kao materinskoga) jezika, prilagođavajući se kurikularnoj reformi i napuštajući prošle koncepcije nastavnih planova i programa, u svom »otvaranju« prema slobodnijoj, izbornijoj nastavi, utemeljenoj na jasno zacrtanim ishodima za pojedinu razinu odgojno-obrazovnog sustava, trebao bi omogućiti učenicima, uz usvajanje spoznaja o svojoj prošlosti i sebi, također i usvajanje spoznaja o onima koji nas okružuju. Na tragu važnosti razvijanja komunikacijskih vještina, neizostavnih, a sve lošijih na razini 21. stoljeća, otvara se pitanja može li književnost (ponovno) pomoći da se ishodi na razini jezičnih kompetencija ostvaruju prvenstveno čitajući književne tekstove te može li nam u tome pomoći književnost naših susjeda. Ako bismo hipotetski pokušali zamisliti odgojno-obrazovnu situaciju s kraja 19. ili početka 20. stoljeća, bi li bilo moguće da određeni učenik iz nekoga kraja tadašnje monarhije ne poznaje književnost svojih susjeda te jesmo li danas u okvirima Europske unije usmjereni u književnosti prvenstveno k nacionalnim, a onda i europskim te svjetskim književnim temeljima? Ovaj rad, naslanjajući se na dosadašnja istraživanja spomenute problematike, pokušava dati odgovore upravo na pitanje gdje su u takvim postavkama nestali naši susjedi i možemo li kroz metodičke modele ponuditi nešto čime bismo otvorili vrata i tom segmentu književnoga odgoja.

2 Slovenska književnost u kurikulumu za nastavu Hrvatskoga jezika

Položaj slovenske književnosti u hrvatskom školskom sustavu valja sagledati iz različitih perspektiva. Prvenstveno je ovdje riječ o susjednoj književnosti koja svojim jezičnim korijenima spada u istu skupinu južnoslavenskih jezika. S druge strane i društveno-povijesno uvjetovane činjenice suživota nekada u različitim zajedničkim državnim zajednicama, danas unutar Europske unije, pretpostavljaju da se u sklopu književnoga odgoja upozna najvažnije predstavnike i djela susjednih književnosti. U konačnici, već i činjenica da određeni geografski prostor sa svojim književnim temama čini podjednako zavičajnu književnu komponentu jednih i drugih, kao što je to primjerice istarski slučaj (Benjak, Ljubešić 2013), upućuje na važnost interkulturalnoga književnog odgoja. Iako *Nacionalni kurikulum* među domenama/makrokonceptima u organizaciji jezično-komunikacijskoga područja kurikuluma navodi kako »medukulturalna pismenost podrazumijeva razvoj znanja o sebi i drugima, odgovorno ponašanje prema pripadnicima drugih jezika i kultura, uvažavanje različitih vrijednosti, uvjerenja i ponašanja« (Nacionalni kurikulum 2018: 39) u *Kurikulumu za*

nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj ne nailazimo ni na jedan razrađeni ishod koji bi išao u smjeru upoznavanja susjedne slovenske književnosti kao što ni na popisu obaveznih književnih tekstova iz svjetske književnosti ne nailazimo ni na jedan tekst iz slovenske književnosti. Ako pogledamo dijakronijski, prije uspostave kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj, u tada važećim nastavnim planovima i programima, situacija je bila kudikamo drugačija. U gimnazijskoj nastavi učenici su imali prilike pronaći France Prešerena sa Zdravicom (prvi razred gimnazije) i Sonetnim vijencem (drugi razred gimnazije) (Nastavni program 1995), a u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* iz 2006. godine nailazilo se na Ivana Cankara i njegovo djelo *Istina i ljubav* u petome razredu osnovne škole. Brojni metodički modeli usmjereni k poboljšanju književnih veza u hrvatskom (i slovenskom) književnom odgoju već više od dva desetljeća upozoravaju na izostanak iznimno važne komponente upoznavanja susjednih književnosti (Benjak 2001; Ljubešić 2009; Benjak, Ljubešić 2013), što je unatoč hrvatskoj metodičkoj znanosti, ako je suditi po koncepcijama suvremenih kurikuluma, svakim danom sve udaljenije od realizacije. Također, metodička empirijska istraživanja pokazala su kako je i na visokoškolskim institucijama, gdje se obrazuju budući učitelji i nastavnici književnoga odgoja (Ljubešić 2020) razina poznavanja slovenskoga jezika i slovenske književnosti iznimno niska, prvenstveno iz razloga nedovoljne ponude kolegija koji bi pristupili toj tematici. Ne preostaje ponuditi modele koji će svojom suvremenom konceptualnom metodologijom privući interes učitelja osnovnih škola i nastavnika srednjih i omogućiti da sa svojim učenicima dopru i do slovenske književnosti, ako ne kao sastavni dio obaveznog kurikuluma, onda barem kao izborni sadržaj u sklopu zavičajne nastave.

3 Metodički model tematskog integracijsko-korelacijskog pristupa u nastavi susjednih književnosti

Hrvatska metodička znanost danas prepoznaje desetak metodičkih sustava unutar kojih možemo oblikovati nastavu književnosti (Rosandić 2005: 203–213). S druge strane, u nastavi susjedne književnosti nameće se pitanje (što je polaznim istraživanjem *Kurikuluma iz nastavnoga predmeta Hrvatski jezik* i potvrđeno) nedovoljnog poznavanja slovenske književnosti kod nastavnika Hrvatskoga jezika koje može izazvati problem kod odabira književnoga djela, odnosno autora koji će biti uključeni u nastavni proces. U tom slučaju valja sagledati metodičke kriterije koji bi mogli biti presudni u odabiru književnoga djela/autora:

- književnik/djelo je od reprezentativnog značaja na razini svjetske/europske/srednjoeuropske književnosti,
- književnik/djelo je od reprezentativnog značaja na nacionalnoj razini susjedne književnosti (slovenske),
- književnik teritorijalno pripada pograničnom književnom krugu,
- djelo je tematski vezano uz određenu zavičajnu komponentu (slovensku i hrvatsku).

Vodeći računa o spomenutim kriterijima, u ovome se radu za odabir metodičkog modela odabralo djelo (kratku priču) jednog od najreprezentativnijih slovenskih književnika Ivana Cankara Istrski osel koje se svojom tematikom uklapa u istarski tematski književni okvir. S druge strane, u istarskoj (hrvatskoj) zavičajnoj književnosti magarac (tovar) jedan je od glavnih obilježja književnog stvaralaštva Zvane Črnje, koji je ujedno objavio zbirku pod naslovnom *Bezak na tovar*. Osnova svakog integracijsko-korelacijskog metodičkog sustava u nastavi književnosti jest proučavanje komparativnih veza jedne i druge komponente nastavnoga procesa s naglaskom na integracijskom (objedinjavajućem) pristupu. Kako bi se uopće moglo ući u integracijsko-korelacijski metodički sustav u kojem imamo dvije jezične komponente (hrvatsku i slovensku), s time što je hrvatska komponenta na čakavskom narječju (žminjskom dijalektu), nužno je otkloniti jezične barijere za potpuno razumijevanje obaju djela.

3.1 Polazišta za pristup djelu Ivana Cankara Istrski osel

Djelo Istrski osel kratka je priča objavljena 24. lipnja 1911. u časopisu *Slovenski narod*, a otvara pitanja suživota čovjeka i magarca u jednom (neimenovanom) istarskom mjestu. Mještani nezadovoljni izgledom svojih magaraca odluče zatražiti pomoć u talijanskoj pokrajini Abruzzo, gdje vjeruju da postoji najbolji i najljepši magareći rod. No, kad je magarac iz Abruzzo stigao izmučen od teškog putovanja morem, zaprepastio je mještane svojim lošim izgledom te su ga oni, u svom nagonskom porivu nezadovoljstva, otjerali na brda s kojih se još uvijek može čuti njegovo tužno (poluljudsko) njakanje u tihim istarskim noćima. Istrski osel je kratka priča koja u središte radnje stavlja životinju – magarca – te naturalistički i negativni odnos (Podbevšek 2016: 21) koji čovjek ima prema toj životinji. Kako je Ivan Cankar proveo jedan dio svog života u Puli (Kos 1992: 207), može se zaključiti da je poznao život istarskoga čovjeka i njegov odnos prema životinjama. Istrani se u ovome djelu, srameći se vlastitih životinja s kojima se poistovjećuju (Podbevšek 2016: 24), odlučuju oplemeniti, no ta pretjerana želja za ispravkom osobnog životnog puta dovodi ih do još većeg razočarenja kad shvate da ni drugo (ako je iscrpljeno i žedno, kao što su i njihovi magarci svakodnevno) nije ništa bolje od vlastitoga. Tada, u nagonskom činu nezadovoljstva, tjeraju sve od sebe, no vječni trag vlastite nesreće prati ih kroz »glas na pol človeka« (Cankar 1974: 201) koji dopire noću s istarskih brdašca i putuje sve do mora. Ovo djelo otvara brojna književnoteorijska, ali i moralna pitanja, a s metodičkoga stajališta njegova zaokružena struktura omogućuje cjelovit pristup tekstu u sklopu nastavne obrade. U pripremi teksta za čitanje na satu nastavnik će prepoznati mogućnosti čitanja/slušanja u izvorniku, odnosno pripremiti prijevod teksta ako se očekuju nedovoljne jezičnoreceptijske sposobnosti učenika.¹ Kod pristupa

1 U pripremi modela razmatrane su metodičke mogućnosti pristupa djelu sa studentima 1. godine diplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti (11. svibnja 2023.) na Filozofskom fakultetu u Puli te je utvrđeno kako je zbog nemogućnosti razumijevanja teksta zbog jezične barijere dovedeno u pitanje shvaćanje elemenata interpretacije, stoga se online alatom Google Translate prevelo tekst na hrvatski jezik, nakon čega se moglo nastaviti s interpretacijom i analizom.

tekstu otvaraju se mogućnosti aktualizacije kao iznimno važnog metodičkog postupka posebno u odnosu čovjeka prema životinjama danas, ulozi magaraca u suvremenoj istarskoj sredini i karakterizaciji istarskoga čovjeka u europskim okvirima.

3.2 Polazišta za pristup pjesmi *Bezak na toware Zvane Črnje*

Pjesma *Bezak na toware* iz istoimene zbirke pjesama čakavskoga pjesnika Zvane Črnje u mnogočemu se naslanja na kratku priču *Istrski osel* Ivana Cankara. U središtu pjesme nalazi se magarac čiju sudbinu u kontekstu istarskoga čovjeka Črnja opisuje pomalo ironično stavljajući ga u suodnos s različitim pripadnicima subetničkih istarskih zajednica (Rudan 2021). Poigravajući se u pjesmi s različitim sudbinama magarca kod Črnje je osjetna neraskidiva veza te životinje s istarskim čovjekom i koliko god životinja bila tvrdoglava, tim više postaje odraz toga istog čovjeka i njegove teške sudbine. Pjesma je pisana čakavskim narječjem, žminjskim dijalektom i s metodičkog stajališta pretpostavlja djelo pogodno za pristup u sklopu nastave zavičajne književnosti. Uz prepoznatljivost zavičajne tematike i motivske strukture smještene u istarski prostor pjesma otvara i pitanja morala u suodnosu životinje i čovjeka. Promatrajući to iz komparativne perspektive odnosa s djelom *Istrski osel* Ivana Cankara, pronalazimo mnoštvo zajedničkih odrednica obaju djela. Na prvome je mjestu nezadovoljstvo istarskog čovjeka koje se odražava kroz njemu najbližu i najkorisniju životinju – magarca. Pokušavajući prikazati različite (teže) okolnosti odnosa prema životinji u pojedinim istarskim mikroregijama, Črnja završava svoju pjesmu pomalo tragično, odričući se vlastite životinje zaključkom kako je bolje onome tko magarca nema, pa čak i ako je prisiljen hodati pješke. U tom činu jasna je sva ironija i tragedija teškog istarskog života, identična kratkoj priči *Istrski osel*, gdje se takav kraj ponavlja.

3.3 Struktura metodičkog modela integracijsko-korelacijskog metodičkog sustava

Metodičko oblikovanje nastavnoga sata u integracijsko-korelacijskom metodičkom sustavu iz razloga pristupa dvama autorima i njihovim djelima pretpostavlja složenu metodičku strukturu raspoređenu kroz nastavni dvosat i sastavljenu od sljedećih nastavnih etapa:

1. motivacija,
2. najava i lokalizacija autora i djela iz slovenske i hrvatske književnosti,
3. slušanje djela *Istrski osel* Ivana Cankara i čitanje prijevoda teksta,
4. emocionalno-intelektualna stanka,
5. objavljivanje doživljaja i njihova korekcija,
6. interpretativno čitanje pjesme *Bezak na toware Zvane Črnje*,
7. emocionalno-intelektualna stanka,
8. objavljivanje doživljaja i njihova korekcija,
9. interpretacija utemeljena na integracijsko-korelacijskoj osnovi,
10. zadavanje domaće zadaće.

Primjer ovoga nastavnog sata napravljen je za održavanje u sklopu Hrvatskoga jezika u hrvatskom školskom sustavu, no moguća je njegova primjenjivost/prilagodljivost za održavanje nastave Slovenskoga jezika u slovenskom školskom sustavu.

Osnovno je polazište na primjeru nastavnog sata uvodna motivacija koja može biti doživljajno-spoznajnog karaktera usmjerena:

- k aktualizaciji nekadašnjeg načina života u istarskome selu,
- k važnosti upoznavanja susjedne kulture, samim time jezika i književnosti kao njezinih ključnih sastavnica,
- k tematskoj raslojenosti zavičajnih (hrvatskih i slovenskih) književnih djela,
- k važnosti magarca u životu istarskog čovjeka.

Nakon motivacije učenike se uvodi u temu nastavnoga sata, upoznajući ih s kratkim biografskim podacima o slovenskome autoru Ivanu Cankaru te hrvatskom autoru Zvani Črnji. Naglašava se njihova važnost kao reprezentativnih predstavnika svojih nacionalnih književnosti, ali i kao književnika koje je spojila zajednička tema vezana uz isti geografski prostor. Ovdje valja naglasiti kako je i Ivan Cankar jedan dio svoga života proveo živeći u Puli te je imao prilike upoznati život istarskoga čovjeka. Zbog potencijalnih nemogućnosti ispravnoga standardnoga slovenskoga (prvenstveno akcenatskoga) čitanja djela učenici će najprije poslušati djelo Istrski osel u izvedbi Polone Glavan.² Nakon toga nastavnik će podijeliti učenicima prijevode teksta na hrvatski jezik te će još jednom pročitati djelo na hrvatskom jeziku. U sklopu emocionalno-intelektualne stanke, učenici sređuju dojmove nakon slušanja djela na izvorniku i u prijevodu te se pripremaju za objavu doživljaja. Po objavi doživljaja nakon čitanja prvoga djela slijedi interpretativno čitanje pjesme Bezak na toware iz istoimene pjesničke zbirke čakavskoga književnika Zvane Črnje. Nakon emocionalno-intelektualne stanke i objavlivanja doživljaja nakon slušanja pjesme prelazi se na objedinjenu interpretaciju utemeljenu na integracijsko-korelacijskoj osnovi. Kao osnovno polazište u interpretaciji uzima se suodnos magarca i čovjeka u oba djela. Učenicima možemo postaviti ove smjernice za diskusiju:

- Je li suodnos magarca i čovjeka u djelu Istrski osel u skladu sa suvremenom koncepcijom života i odnosa prema životinjama?
- Na koji se način magarcu pristupa u pjesmi Bezak na toware?
- Može li se na temelju odnosa prema ovoj životinja napraviti karakterizacija ondašnjeg istarskog čovjeka?
- Zašto je magarac uopće u književnosti shvaćen kao manje vrijedna životinja od konja?
- Navedite djela iz svjetske književnosti gdje također susrećemo magarca. Kako je okarakteriziran u tim djelima?
- Bi li danas magarac kao životinja bio čest u književnim djelima kao nekada? Objasnite zašto.

2 Djelo Istrski osel Ivana Cankara dostupno je u izvedbi Polone Glavan na: <https://www.youtube.com/watch?v=9XfVKEyAzQY> (8. 5. 2023.).

- Objasnite antropocentrični odnos čovjeka prema magarcu u oba djela. Što nam to govori o čovjeku?
- Pronađite sličnosti u oba djela i objasnite ih.

Nakon interpretacije utemeljene na integracijsko-korelacijskoj osnovi učenicima se zadaju zadaci za rad izvan nastavnog vremena gdje se može, u grupama, parovima ili pojedinačno, napraviti istraživački zadatak upoznavanja života i djela Ivana Cankara koji će učenici kasnije prezentirati pomoću PowerPoint prezentacije ili plakata. Također, druga grupa može isto napraviti na temu *Zvane Črnje*, a u integracijsko-korelacijskoj međupredmetnoj vezi s nastavnom prirodnih predmeta (Biologija, Priroda i društvo) učenici mogu napraviti istraživački zadatak o magarcima kao domaćim životinjama. Na sljedećem nastavnom satu može se napraviti prezentacija te zaokružiti zavičajna tematska cjelina o dvama autorima iz slovenske i hrvatske književnosti koje je spojila zajednička tema magarca.

4 Zaključak

Iako teritorijalno blizu, dvije nacionalne književnosti, hrvatska i slovenska, činjenično su sve udaljenije. Polazeći od osnova interkulturalizma – upoznavanja Drugoga i Drukčijega, razbijanja stereotipa i raznih predrasuda pa sve do osnova zavičajne književnosti u kojoj, bez obzira na jezik kojim je pisana, susrećemo iste tematske i motivske strukture, zaključujemo kako je društvo danas ipak usmjereno više k širem okviru (svjetskom, europskom), no onom nama bližem, a možda ne toliko poznatom. Upravo u sadržajima hrvatskih kurikula uviđamo veliku zapostavljenost upoznavanja nama susjednih književnosti. Svedeno na minimum, ne preostaje drugo nego osobnim angažmanom učitelja u osnovnim školama i nastavnika u srednjim školama približiti susjednu književnost učenicima. Iako postoje određene barijere (prvenstveno jezične naravi) na relaciji hrvatski jezik – slovenski jezik, danas su one načelno jednostavno rješive pomoću računalnih pomagala. U kontekstu zavičajne književnosti, posebno u pograničnim regijama, suvremenim metodičkim modelima možemo omogućiti pristup djelima s obje strane granice, a posljedica će biti da učenici bolje shvate svoju okolinu i pripadnost (prvenstveno književnu) užem srednjoeuropskom okviru.

Literatura

- BENJAK, Mirjana, 2001: *Književnost(i) u kontaktu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- BENJAK, Mirjana, LJUBEŠIĆ, Marko, 2013: *Od Peruška do otvorenog sustava*. Zagreb: Školska knjiga.
- CANKAR, Ivan, 1974: *Istrski osel*. *Zbrano delo* 21. Uredil Janko Kos. Ljubljana: DZS.
- ČRNJA, Zvane, 1976: *Bezak na toware*. Zagreb: Mladost.
- Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html
- KOS, Janko, 1992: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.
- LJUBEŠIĆ, Marko, 2009: *Hrvatsko-slovenski književni dodiri u gimnazijskoj nastavi*. Milan Nosić (ur.): *Riječ*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo Rijeka. 222–240.

- LJUBEŠIĆ, Marko, 2020: Jezična interkulturalnost budućih učiteljica/učitelja materinskoga jezika: hrvatski primjer. Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo. Obdobja 39*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 165–175.
- Nacionalni kurikulum 2018 = *Nacionalni kurikulum za osnovnoškolski odgoj i obrazovanje*, 2018. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi//Nacionalni%20kurikulum%20za%20osnovno%20skolski%20odgoj%20i%20obrazovanje.pdf>
- Nastavni plan 2006 = *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_09_102_2319.html
- Nastavni program 1995 = *Nastavni program iz Hrvatskoga jezika za gimnazije*, 1995. Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa.
- PODBEVŠEK, Tomaž, 2016: *Koncept narave in živali v Cankarjevi literaturi*. Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta. <https://core.ac.uk/download/pdf/67600907.pdf>
- ROSANDIĆ, Dragutin, 2003: *Metodika književnoga odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- RUDAN, Evelina, 2021: Tovar i njegov glas u poeziji Zvane Črnje. *Poznanske studia Slawistyczne XXI/2021*. 165–187. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_pss_2021_21_9